



MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA RIVOJLANISH MARKAZLARINING ROLI VA AHAMIYATI .

**Jizzax viloyat Pedagogik mahurat markazi, Maktabgacha, boshlang'ich
va maxsus ta'lim metodikalari kafedrası o'qituvchisi
Ruzikulova Surayyo Muxiddinova.**

Annotatsiya: Ushbu maqola maktabgacha ta'lim tashkilotidagi rivojlantiruvchi markazlar haqida bo'lib, tarbiyachilar uchun qo'llanma bo'lib xizmat qiladi. Qaysi markaz boladagi qaysi hususiyatlarini rivojlantirishi haqida ma'lumotlar berilgan. Rivojlantiruvchi markazlarda tarbiyachining bolalarga to'g'ri yo'l yo'riq ko'rsatishi, va maqsadni belgilab berishi va natijalarni tahlil qilib borishi haqida ham ma'lumotlar keltirilgan. Markazlarning bola rivojlanishidagi ro'li va ahamiyati haqida yoritilgan.

Abstract: This article is about developmental centers in preschool educational organizations and serves as a guide for educators. Information is provided about which center develops which characteristics of a child. Information is also provided about how educators in developmental centers guide children correctly, set goals, and analyze results. The role and importance of centers in child development are highlighted.

Аннотация: Статья посвящена центрам развития в дошкольных образовательных организациях и служит руководством для педагогов. Предоставляется информация о том, какой центр развивает те или иные характеристики у ребенка. Также предоставляется информация о том, как педагоги в центрах развития дают детям правильные рекомендации, ставят цели и анализируют результаты. Подчеркивается роль и значение центров в развитии ребенка.

Kalit so'zlar: rivojlantiruvchi markaz, bola, qurish – yasash, san'at, til va nutq, suyetli rolli, fan va tabiat, tarbiyachi, yosh hususiyat, nutq rivojlanishi, aqliy rivojlanish, jismoniy rivojlanish.

Keywords: developmental center, child, construction, art, language and speech, role-playing, science and nature, educator, young personality, speech development, mental development, physical development.

Ключевые слова: развивающий центр, ребенок, конструирование, искусство, язык и речь, ролевые игры, наука и природа, воспитатель, юная личность, речевое развитие, умственное развитие, физическое развитие.



Kirish Zamonaviy maktabgacha ta'lim tashkilotlari bola rivojlanishi uchun ahamiyatli soha va jihatlarda o'z o'rni, hissiy amaliy tajriba egallaydigan joydir. Maktabgacha yoshdagi bolalarga ta'lim tarbiya berish, ularni barkamol, sog'lom, vatanparvarlik ruhida tarbiyalash biz pedagoglarning vazifamiz ekanligini yaxshi bilamiz. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida markazlar faoliyatini yuqori saviyada tashkil etish va uning samaradorligini yanada takomillashtirish maqsadida tarbiyachi mashg'ulot uchun berilgan vaqtdan unumli foydalanishi zarur. Tarbiyachi rivojlanish markazlarida bolaning yosh xususiyatlarini inobatga olgan holda tashkil etishi lozim. Shuningdek tarbiyachi bir xil yoshdagi bolalarning qiziqishlari va qobiliyatlaridagi farqlarga e'tibor bilan munosabat bildirishini mutaxassislar alohida ta'kidlashadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida quyidagi rivojlanish markazlari faoliyatida "Ilk qadam" o'quv dasturiga muvofiq faoliyat yuritilishi nazarda tutilgan. Qurish va konstruksiyalash markazi, syujetli rolli o'yinlar va sahnalashtirish markazi, til va nutq markazi, ilm fan va tabiat markazi, san'at markazi. Guruhdagi rivojlanish markazlari maktabgacha yoshdagi bolalar uchun juda muhim bo'lib, jihozlangan rivojlanish markazlaridagi faoliyat bolalarning qiziqishlarini namoyon etish, atrof-olamni ixtiyoriy ravishda o'rganish, borliqdunyoni ijodiy tasavvur etishga harakat qiladilar. Guruhdagi rivojlanish markazlari tarbiyachi uchun juda muhimdir, birinchidan, ular bolaning individualligini va maktabgacha bolaning mukammal rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda tarbiyachi uchun samarali yordamchi vosita bo'lib xizmat qiladi; ikkinchidan, ular bolalarni faol maqsadli va xilma-xil faoliyat turlarida ishtirok etishda keng imkoniyatlarni yaratishni ta'minlaydi; uchinchidan, rivojlanish markazlari tarbiyachiga bolalar faoliyatini tashkil qilish uchun maxsus joy sifatida xizmat qiladi va ta'lim-tarbiya jarayoniga ta'sir ko'rsatadi. Rivojlantiruvchi muhit bolalarning yosh imkoniyatlari, jinsiy moyilliklari va qiziqishlarini hisobga olgan holda yaratilishi va kun davomida bola o'ziga yoqadigan narsani topa oladigan tarzda tuzilishi kerak. Materiallarni, didaktik o'yinlarni, qo'llanmalarni, bolalar adabiyotini tanlashda bolalarning turli darajadagi rivojlanish xususiyatlarini hisobga olish va har bir bolaning ijobiy rivojlanishi uchun kerakli tuzatishni amalga oshirishga yordam berish kerak. Bolalar bog'chasida rivojlanish muhiti nafaqat bolalarni keyingi ta'limga tayyorlaydigan alohida mavzuli (tematik) burchaklar va zonalar to'plami, balki bolaning "yashash joyi" bo'lib, u vaqtning muhim qismini u erda o'tkazishi mumkin. g'oyalarini, qiziqishlarini amalga oshirish. Atrof-muhit va qulaylik xavfsizligiga eng yaxshi guruhning ichki qismining uy muhiti bilan o'xshashligi orqali erishiladi. Bu davlat tashkilotlari ta'siri ostida yuzaga keladigan stressdan xalos bo'lishga yordam beradi, xavfsizlik, ishonch



hissi yaratadi, bolaning muvaffaqiyatli shaxsiy va intellektual rivojlanishi uchun asos bo'lgan ijobiy hissiy kayfiyatning paydo bo'lishi va mustahkamlanishi uchun sharoit yaratadi. Guruh maydoni maktabgacha yoshdagi bolalarga bir vaqtning o'zida bir-biri bilan aloqa qilmasdan turli xil faoliyat bilan shug'ullanish imkoniyatini berishi kerak. Bu yotoqxon va guruh xonasini rayonlashtirishga yordam beradi. Alohida markazlar bir-biridan bo'limlar, bo'shliqlar bilan ajratilishi mumkin. Alohida markazlar bolaga o'zi uchun qiziqarli mashg'ulotni tanlashga yordam beradi va boshqa mashg'ulotlarga chalg'imasdan, kerakli resurslar, o'yinchoqlar tufayli unga barqaror qiziqishni saqlab qoladi. A'lohida markazlarning joylashuvi bir faoliyatdan ikkinchisiga silliq o'tishga hissa qo'shishi yaxshiroqdir. Kognitiv qobiliyatlarni rivojlantirishni rag'batlantiradigan ob'ektlar turli funktsional bo'shliqlarda joylashganligi uchun rayonlashtirish yaxshi o'ylangan va yaratilishi kerak. Har bir rivojlanish markazining o'z maqsadi va yo'nalishiga ega, shuning uchun markazlardagi faoliyat qiziqarli bo'lishi, qo'yilgan maqsad va vazifalarni hal etishi, ta'limiy materiallar va o'yin anjomlari guruh bolalarining yoshiga mos, xavfsiz va ularda qiziqish paydo qilishi lozim. Markazdagi vazifa va topshiriqlar bolalarga tushunarli bo'lishi kerak. Har bir markaz haftaning boshida tayyorlanadi va jihozlanadi. Markaz ishi davomida tarbiyachi bola ishini kuzatadi, tavsiya etilgan materiallarning bolalar uchun qanchalik qiziqarli, tushunarli va osonligi hamda xavfsizligiga e'tibor qaratadi. Agar kerak bo'lsa, tarbiyachi ta'limiy materiallarni to'ldiradi yoki o'zgartiradi. Tarbiyachi markazdagi ishlarni diqqat bilan tahlil qiladi va guruhning barcha bolalari besh kun davomida har bir markazda bo'lishini ta'minlaydi. Bundan tashqari kimga bajarish oson, kimga qiyin bo'lganini kuzatadi. Kuzatuv natijalari asosida tarbiyachi bola va uning ota-onalari bilan yakka tartibda ishlashni rejalashtiradi. Har hafta oxirida tarbiyachi bolalar faoliyatini tahlil qiladi, bolalar nimalarni bilib olganini, nimani bilishni hojlashlarini o'rganadi, xulosalaydi. Shu bilan birga materiallar qay darajada qiziqarli va savodli tayyorlanganligi, qo'yilgan maqsadga erishildimi yoki yo'qmiligi chuqur tahlil etiladi. Shundan so'ng keyingi haftaga tayyorgalik ko'riladi. Shunday qilib, rivojlanish markazlarida to'g'ri tashkil etilgan ish har bir bolaga o'zi yoqtirgan faoliyat bilan mashg'ul bo'lishga, o'z kuchi va qobiliyatini sinab ko'rishga, kattalar va tengdoshlari bilan birgalikda faoliyat yuritishga, ularning his-tuyg'ulari va va xatti-harakatlarini tushunish va baholashga imkon beradi, aynan shular rivojlantiruvchi ta'lim negizini tashkil etadi.

"Qurish yasash, konstruksiyalash va matematika" markazi



Markazda bola qurish,-yasashni, matematik bilimlarni, muloqotga kirishishni o'rganadi. Shu bilan birga mayda motorika rivojlanadi, bola doimiy harakatda bo'ladi, bir biridan o'rganadi, o'rgatadi. Ushbu markazni yaxshi ishlashi, bolalarni o'ziga jalb qilishi uchun tarbiyachi tomonidan quyidagi ishlar qilinishi lozim:

1. Markazda doimiy shovqin bo'lganligi sababli, uni boshqa markazlardan to'siqlar bilan ajratish;
2. Markazdagi shkaflar bola yoshiga mos bo'lishi;
3. Shkaflardagi o'yinchoqlar, ko'rgazmali qurollar bola olishi va tanloviga xalaqit qilmasligini ta'minlash;
4. Markazdagi jihozlar dasturdagi mavzularga mos bo'lishi;
5. O'tilgan mavzularni tez olib tashlamaslik, balki ularga ham qarash, ulardan xam foydalanishlari uchun sharoit yaratish;
6. Har xaftada hafta mavzusi asosida yangi o'yinlar, ko'rgazmali qurollar, o'yinchoqlar bilan boyitish;
7. Bolalar nazaridan qochgan jihozlarni markazdan bir muddat olib turish;
8. Markazda bolalar faoliyatini kuzatishda matematik tasavvurlarini kengaytirishga qaratilgan son sanoq, kattalik, fazoviy tushunchalar, geometrik shakllar va vaqtni bilishga qaratilgan bilimlarni bola qanchalik olayotganini tahlil qilishi lozim. Bolalar e'tiboridan chetda qolayotgan mavzularni frontal mashg'ulotlarga olish kerakligini belgilash va frontal mashg'ulotga tayyorgarlik ko'rish kerak. Xuddi shunday qurish yasash jarayonlarida bola qanday konstruksiyalarni qura olayotganligi kuzatiladi. Eng sodda qurilish konstruksiyalarini qurayotgan bolada qiziqish bor, lekin malaka yo'q, bunday bolalar bilan ertalabki, kechki soatlarda ishlash lozim bo'ladi.

“Syujetli- rolli o'yinlar va sahnalashtirish” markazi

Bu markaz o'z ichiga guruhimizda yillar davomida ishlab kelgan "Mehmon - mehmon", "Oila", "Shifoxona", "Maktab", "Atele", "Sartaroshxona", "Oshxona", "Do'kon" o'yinlarini olgan bo'lib, markaz deyarli har kuni ishlaydi. Bolalarga o'yin mavzusini tushuntiring, jihozlarni ta'minlab qo'ying va o'zingiz chetdan kuzating. Ular sizga shunday o'ynab berishadi, ko'rib hayratlanasiz. Chunki bola ota-onasi bilan shifoxonaga, do'konga, mehmonga, sartarashxonaga borayapti. U yerdagi kattalar muloqotini eshitayapti. Muomala madaniyatidan andoza olayapti. Ko'rganlari asosida sizga rol o'ynab berayapti. Demak ushbu markaz biz va otaonalar uchun ko'zgu vazifasini bajaradi. Bolalardagi noto'g'ri tushunchalarni ertalabki va kechki soatlarda, pedagogik jarayonlarda to'g'irlab ketish lozim. Markazda joylashtirilgan o'yinlar iloji boricha bir-birini to'ldirishga harakat qilishi



lozim. Ya'ni "Mehmon-mehmon" o'yini oldida albatta "Oshxona" bo'lishi, ovqat tayyorlash uchun kerakli mahsulotlarni olib kelish uchun "Do'kon" o'yini, mehmonga borish uchun kiyim kerak "Atele" o'yini, soch turmaklash uchun "Sartaroshxona" o'yini o'z -o'zidan bolalar tomonidan qo'shib ketiladi. Shuning uchun ham bu markazga bolalar ko'proq intilishadi.

"Til va nutq" markazi

Ushbu markazda bola hayotidagi eng kerakli bo'lgan og'zaki nutq rivojlanadi, hamda o'qish malakalari, qo'l barmoqlari mayda motorikasi ham rivojlantiriladi. Markazda bolalar o'z ona tilida erkin so'zlashadilar, badiiy asarlarni ifodali hikoyalaydilar, gapirganda so'zlarni bir-biriga bog'lab, ma'noli jumlar tuzishni, so'zlaganda otlarni birlik va ko'plikda qo'llashni o'rganadilar. O'qish, qo'l barmoqlari mayda motorikasi rivojlanadi. Kichik maktabgacha yoshdagi bolalar harf tanimaydilar. Lekin kitobni olib varaqlash orqali o'zlarini o'qiyotgandek his qiladilar va bir narsalarni gapiradilar. Masalan tanish ertaklarni, yodlagan she'rlarini, do'stlari bilan bo'lgan muloqotlarni. Markazni shovqindan bir oz uzoqroqqa joylashtirsangiz foydadan holi bo'lmaydi. Chunki qachon biz kitob bilan muloqot qilsak, do'stlarimiz bilan suhbatlashsak bizga sokinlik jimlik kerak bo'ladi. Agar markazimiz shovqin joyda joylashsa, bolalar tez chalg'iydilar, tanlagan markazlaridan boshqa markazga o'tishga harakat qiladilar. Markaz boshqa markazlarga nisbatan juda boy bo'lishi kerak, chunki markazda qancha jihoz ko'p bo'lsa, bola ularni ko'rish, ular haqida gapirish, do'stlari bilan muloqotga kirishish orqali so'z boyligi oshadi, nutqi rivojlanadi.

"Fan va tabiat" markazi

"Fan va tabiat" markazi agar sezayotgan bo'lsangiz bolalarning eng sevimli markaziga aylanib bormoqda. Chunki bolalar markaz orqali juda ko'p tajribalarni o'zlari, ularga ruxsat etilmagan ayrim tajribalarni tarbiyachi, kattalar yordamida o'tkazmoqdalar va qiziqtirgan narsalarni bilib olmoqdalar. Markazning asosiy maqsadi bolalarni tabiat va tevarak atrofdagi xodisalar bilan tanishtirish, jonli va jonsiz tabiatni farqlash, undagi turli xil mavjudotlarning yashash tarzlari haqidagi ma'lumotlarni olishga o'rgatish. Inson organizmi to'g'risidagi dastlabki bilimni ham mana shu markazda oladilar, Mikroskop, elektr asboblari, oshxona jihozlaridan foydalanishdagi havfsizlik qoidalari, tosh, suv, tuproqning xususiyatlari bilan tanishish ham aynan shu markaz mavzulariga kiradi. Demak markazning asosiy vazifasi bolalarda bilish jarayonlarini rivojlantirishga qaratilganligiga yana bir bor iqror bo'ldik. Markaz faoliyati ko'proq kattalar bilan birga tashkil etiladi. Chunki bolalar xavfsizligini ta'minlash lozim. Markazga qo'yiladigan jihozlar barchasi bola



hayotiga xavf solishdan yiroq bo'lishini ta'minlash lozim. Ularni ishlatilgandan so'ng markazdan olib qo'yiladi. Aynan shu tajribalarni o'tkazilgan foto suratlar bilan bolalar olgan bilimlari mustahkamlanadi.

"San'at" markazi

Ushbu markaz o'z ichiga asosan rasm, applikasiya, loy ishini oladi. Markazning asosiy maqsadi bolalarda ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish. Ularni go'zallik bilan oshno qilish, mayda qo'l motorikasini rivojlantirish orqali nutqni rivojlantirish. Bola ranglarni tanlashga, ularni o'z o'rnida ishlatishga o'rganadi. Tevarak atrofdagi narsalarni ranglar orqali anglaydi. Ular orqali tushunadi. Bu markazda origami usulidagi qurish-yasash ishlari ham olib borilishi mumkin. Markazdagi barcha faoliyatni baravar qo'yish maqsadga muvofiq. Masalan "Uycha" mavzusini bola xohlasin applikasiya usulida xohlasin rasm chizish orqali, yoki loydan uy qursin. Markazda bola uchun shunday imkoniyat yaratish kerakki, u bekor qolmasin. Biri bo'lmasa ikkinchisidan foydalansin. Markazga taklif etilayotganda har gal "Bugun san'at markazimizda mana bu mavzuda ishlaymiz"- deb eslatish lozim. "Siz uni xohlasangiz rasm, xohlasangiz loy, xohlasangiz applikasiya usulida bajarishingiz mumkin. Chunki sizlar hammasidan foydalanishni bilasiz"-deb ularda o'zlariga ishonchni tarbiyalash kerak. Markazlarga taklif etilganda bolalarga ishonch bildiring. Qo'rqmang qaychilarni to'mtog'ini tanlang, qalamlarni uchini doim ochib qo'ying, mo'yqalamni mayinini tanlang. Rangli qog'ozlarni yorqin rangligini tanlang toki bola o'z ishidan zavqlansin. "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi asosida rivojlanish markazlarida olib boriladigan integratsiyalashgan ta'limiy faoliyat bolalarni ongli ravishda va samarali o'zlashtirishga xizmat qiladi. Rivojlanish markazlarida bola shaxsining rivojlanishida ilk va maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablarining rivojlanish sohalariga integratsiyalashgan yondashuv bola rivojlanishining yaxlitligini ta'minlaydi. Rivojlanish markazlari pedagoglar bolalarga ular nima bilan va qaerda shug'ullanishni xohlayotgan bo'lsalar, shunday imkoniyatni taqdim etish uchun imkon yaratadi. Har bir markazda mavjud bo'lgan materiallar bolalarga predmetlarni o'rganish, turli o'yinli vaziyatlarda o'z g'oyalarini yaratish va tekshirish, o'rganish yordamida o'z savollariga javoblarni topishga imkon beradi.



Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Sh.Mirziyoyev – “Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz”. Toshkent, “O‘zbekiston” – 2017. 157-158-betlar
2. Mamedova.M. (2022). MAKTABGACHA TA'LIM YOSHDAGI BOLALAR IJODIY QOBILIYATLARINI SHAKLLANTIRISH. ILMIY NASHRLAR MARKAZI (buxdu.Uz), 8(8).
3. Mamedova.M. MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING IJTIMOIIY XUSUSIYATLARINI SHAKLLANTIRISHDA TARBIYANING O'RNI //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz). – 2021. – Т. 8. – №. 8
4. Montessori M. Ilmiy pedagogika usuli. M.: AST. 2010. 26 b. Atashkina N.V
5. Ilk qadam davlat o'quv dasturi T-2022 y.